

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 332.1

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОГО ОСВІТНЬОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ІМПЕРАТИВІВ

**Т.А. Заяць, доктор економічних наук.
Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи.**

© Заяць Т.А., 2013.

Стаття отримана редакцією 06.03.2013 р.

Вступ. Сучасні проблеми розвитку регіонального освітнього менеджменту актуалізуються на регіональному рівні у зв'язку з інтеграцією ринків та підвищенням ролі освіти у зміцненні соціально-економічного потенціалу регіонів. Власне сама освіта є одним з чинників глобалізації та прискорення світової інтеграції, потребує модернізації системи менеджменту освіти, вдосконалення її основних функцій у цьому просторі. Наразі ефективна освітня політика на регіональному рівні вимагає інтенсивного розвитку державно-громадського управління, що передбачає активну участь територіальних громад у розв'язанні освітніх проблем.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження різних аспектів розвитку освітнього менеджменту, його впливу на економічний та соціальний розвиток країни зробили українські вчені: М. Долішній, Г. Дмитренко, С. Злупко, В. Куценко, Е. Лібанова, О. Малиновська, В. Міненко, Т. Петрова, У. Садова, Л. Семів, А. Філіпенко, С. Чехович, М. Шульга. Слід відзначити внесок таких російських учених, як О. Воробйова, Ж. Зайончковська, Т. Заславська, В. Іонцев, Н. Мкртчян, В. Переведенцев, Л. Рибаківський, О. Тюрюканова. Проте нерозв'язаними залишаються проблеми подальшого розвитку менеджменту освіти в умовах формування єдиного глобального простору.

Інтеграційні процеси обумовлюють поширення та поглиблення багатосторонніх зв'язків між освітніми закладами, а відтак прискорюють процеси інтернаціоналізації культурного середовища, що впливає на формування ментальних особливостей і уявлень щодо бажаного рівня освіти та його реалізації в трудовому житті.

Мета статті – обґрунтування науково-практичних рекомендацій щодо розвитку

менеджменту освіти в складних умовах сучасних глобалізаційних процесів.

Основний матеріал і результати. В освітній сфері України виникають нові проблеми, пов'язані з необхідністю забезпечення рівня її міжнародної якості та продуктивної співпраці у цій сфері, розвитком нових типів навчальних закладів і посередників на ринку освітніх послуг з метою досягнення їх доступності для різних верств населення. Водночас в умовах глобалізації посилюються міжрегіональні диспропорції та дисбаланси як результат нерівномірності соціально-економічного розвитку та прорахунків у здійсненні регіональної політики. У зв'язку із цим освітній менеджмент регіону повинен розвиватись у контексті завдань посилення соціальної відповідальності суб'єктів управління за прийняті управлінські рішення, визначені напрями освітньої політики та її ресурсне забезпечення.

Соціальна відповідальність є невід'ємним атрибутом розвитку сучасного менеджменту освіти за всіма напрямками, пов'язаними з поглибленням засад компетентнісного підходу, використанням нових форм навчання, стандартизацією наявних освітньо-професійних характеристик, розробленням новітніх навчальних програм. Важливо забезпечити високий рівень конкурентності національної системи менеджменту освіти на основі власної моделі її розвитку, що акумулює у собі всі найкращі світові надбання при збереженні національної специфіки. Доводиться визнати, що такий підхід може бути реалізований лише за умови ефективної державної підтримки у вигляді достатніх за обсягами та оптимальними за структурою капітальних інвестицій. На жаль, державне інвестування в освіту є досить обмеженим через фінансово-економічні проблеми: не кращою є ситуація з іноземним інвестуванням. Необхідно відзначити, що іноземні інвестиції у розрахунку на одного працюючого у галузях гуманітарної сфери України є найменшими в освіті: за останні роки вони складали близько 5,6 дол. США. У цілому, освітня сфера поглинає лише 0,5% інвестицій в основний капітал (табл.1).

Таблиця 1. Динаміка інвестицій у сферу освіти України, 2009 – 2012 рр.

Показник	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
Інвестиції в основний капітал, у відсотках до підсумку	1,0	1,1	1,0	0,5
Індекс інвестицій в основний капітал, відсотках до попереднього року	56,9	117,8	90,1	69,0
Прямі іноземні інвестиції, у відсотках до підсумку	0,1	0,1	0,04	0,02
Іноземні інвестиції на одного працюючого, дол. США	8,1	8,6	5,4	5,7

*Джерело: [3, с. 204].

Проте країна зберігає достатньо високий освітній рівень населення, обов'язковість загальної середньої освіти, спадковість у різних формах навчання та ступеневість вищої освіти.

Менеджмент освітньої галузі повинен бути модернізований таким чином, щоб забезпечити достатньо високі якісні параметри розвитку цієї сфери не тільки через оновлення змістовної складової освіти, а й на основі вдосконалення її організаційно-структурних характеристик, тобто співвідношень між різними типами навчальних закладів, контингентами учнів та студентів, а також вихователів, вчителів і викладачів з метою підвищення якості освітніх послуг. Необхідність досягнення цих якісних змін обумовлена не тільки загальним зростанням кількості та урізноманітненням навчальних закладів, але й активними процесами інтернаціоналізації ринку праці, що знімає перешкоди з руху людського капіталу, який усе більше набуває інтернаціональних ознак.

У цьому контексті важливого значення набуває розроблення та реалізація ефективних державних програм в освітній сфері. Однак державні програми в освіті, орієнтовані на структурні трансформації, якісно відрізняються від програм, в інших галузях. До структурних перетворень в освіті, що реалізуються в межах державних цільових програм належать:

розвиток інклюзивного навчання, створення освітніх округів, удосконалення Національної рамкової кваліфікації шляхом експериментального впровадження новітніх стандартів, орієнтованих на міжнародне визнання отриманої в Україні кваліфікації, створення умов для територіальної доступності освіти, оптимізація мережі вищих навчальних закладів, створення регіональних університетських центрів (за 2010 – 2012 рр. 9 центрів на базі 22-х вищих навчальних закладів) [1, с. 2].

Перспективним напрямом розвитку менеджменту освіти є створення сучасних освітніх кластерів, що передбачають тісну інтеграцію освітньої галузі з наукою на основі інноваційних технологій. Основним обмеженням щодо цього є непрозорість сфер економічної діяльності і, як наслідок, зниження мотивації до легальної самостійно організованої трудової діяльності на засадах високої результативності та соціальної відповідальності. Із соціальної точки зору небезпечним є поступове, але неухильне заміщення вищих потреб суспільно - корисної трудової діяльності нижчими; ступінь цього спрощення інколи наближується до прямої деградації, про що свідчить падіння престижності трудової діяльності у сфері освіти, науки. Для значної частини працездатного населення країни трудова діяльність у сфері неофіційної економіки є основним джерелом поповнення доходів, задоволення життєво необхідних потреб.

Успішність розвитку освіти як галузі та її менеджменту значною мірою залежить від того, наскільки регіональний соціально-економічний простір є привабливим для молоді й комфортним для життєдіяльності населення, а також реалізації його трудової активності та певних орієнтирів. Нерівномірність розміщення і розвитку продуктивних сил країни спричиняє появу проблемних регіонів, у яких розгортання освітніх процесів є проблематичним. В умовах вільного переміщення населення, коли практично відсутні будь-які перешкоди і для руху робочої сили, важливо забезпечити комплексний розвиток територій, їх насиченість об'єктами соціальної інфраструктури, в тому числі освітніми закладами. Лише в соціально привабливому просторі можна розраховувати на досягнення позитивного ефекту від реалізації соціально орієнтованих проектів, програм.

Подальший розвиток менеджменту освіти повинен ґрунтуватися на засадах регіональної самодостатності, самоорганізації та саморозвитку, тобто регіони країни повинні власними зусиллями самостійно формувати необхідні джерела щодо розгортання освітнього процесу на основі активного залучення місцевих ресурсів, задовольняти запити і потреби населення у цій сфері на основі програмно-цільових засад. Беззаперечними є переваги стратегічного планування, що дає змогу поступово перейти на узгоджений план плідної співпраці місцевої влади, громадських організацій та підприємницьких структур у забезпеченні освітніх потреб населення, внаслідок чого можна розраховувати на поширення благодійництва й волонтерства. Лише високоорганізований менеджмент освіти, що спирається на інтереси та потреби територіальних громад, може забезпечити реальний доступ до кредитних ресурсів чи грантів для цілей навчання.

Важливим об'єктом освітнього менеджменту повинна стати освітня або так звана інтелектуальна міграція, внаслідок якої країна-донор втрачає певну частку найбільш професійно підготовленого трудового потенціалу – за існуючими оцінками Україна втратила до п'ятої частини власного інтелектуального потенціалу наприкінці минулого століття. За умов масової трудової міграції молодого високоосвіченого та економічно активного населення прискорюються процеси його старіння внаслідок порушення нормального відтворення поколінь.

Оцінюючи із цих позицій міграційний рух населення регіонів України (табл. 2), слід зазначити позитивні зміни, зокрема скорочення протягом останніх років кількості регіонів з високим та помірним рівнями міграційного убутку. Проте у зв'язку з формуванням єдиного «Європейського простору вищої освіти» та «Європейського простору досліджень», які сприяють вільному переміщенню працівників освіти, можна очікувати на інтенсифікацію процесів міграційного обміну в цій сфері з намаганням певної частки випускників вищих навчальних закладів набути досвід роботи в міжнародних компаніях.

Таблиця 2. Динаміка міграційного руху населення в Україні та регіонах у 2011–2012 рр., у розрахунку на 1 тис. наявного населення *

Регіони	2011 р.	2012 р	в середньому за 2011–2012 рр.
Україна	0,4	0,3	0,4
<i>Регіони з міграційним приростом</i>			
Автономна Республіка Крим	1,8	2,2	2,0
Волинський	0,6	-0,3	0,2
Вінницький	0,3	-0,2	0,1
Дніпропетровський	-0,1	0,5	0,2
Житомирський	-0,4	0,7	0,2
Запорізький	-0,5	0,6	0,1
Івано-Франківський	0,4	1,0	0,7
Київський	5,0	5,0	5,0
Одеський	1,7	4,3	3,0
Харківський	0,3	5,5	2,9
Чернівецький	1,0	1,8	1,4
м. Київ	3,6	8,7	6,2
м. Севастополь	4,0	7,5	5,8
<i>Регіони з низьким рівнем міграційного убутку</i>			
Донецький	-0,1	0,0	-0,1
Закарпатський	-0,4	-0,4	-0,4
Львівський	-0,5	0,5	0,0
Полтавський	-0,3	0,2	-0,1
Черкаський	0,3	-0,5	-0,1
Чернігівський	0,3	-0,6	-0,2
<i>Регіони з високим рівнем міграційного убутку</i>			
Кіровоградський	-1,4	-1,8	-1,6
Луганський	-1,2	-0,7	-1,0
Миколаївський	-0,5	-0,8	-0,7
Рівненський	-1,5	-1,2	-1,4
Сумський	-0,8	-1,0	-0,9
Тернопільський	-0,8	-0,4	-0,6
Херсонський	-1,0	-1,7	-1,4
Хмельницький	-0,8	-0,5	-0,7

*Джерело: [4, с.13; 5, с. 13].

Розв'язанню зазначених проблем у контексті завдань розвитку освітнього менеджменту сприятимуть заходи, тісно пов'язані з розвитком регіональних ринків праці, зокрема:

розроблення регіональних програм заохочення внутрішньої трудової міграції як альтернативи зовнішній трудовій міграції; надання профорієнтаційних послуг особам незалежно від їх статусу стосовно сфери зайнятості, формування національної бази вакантних робочих місць по регіонах, відкритої у режимі вільного доступу через світову електронну мережу, інформаційне забезпечення щодо можливостей та умов працевлаштування за межами свого населеного пункту, а також сприяння працевлаштуванню працівників з тимчасовою зміною місця проживання, їх облаштуванню й соціальному забезпеченню;

надання державних гарантій підтримки комерційних банків, кредитних спілок та інших фінансово-кредитних установ, які здійснюють цільове кредитування підприємницької ініціативи мігрантів, що повернулися після періоду зайнятості за кордоном. Забезпечення доступу до державного лізингу тим суб'єктам підприємницької діяльності, що створюють додаткові робочі місця в регіонах високої міграційної активності населення;

підготовка інвестиційних каталогів з інформацією у них стосовно вільних площ і нерухомості на території кожного з регіонів; створення сприятливих умов та надання податкових пільг інвесторам;

реалізація регіональної соціально-економічної політики з метою пом'якшення дії чинників, що стимулюють трудову міграцію, насамперед це стосується трудодепресивних територій, які мають ряд соціально-економічних проблем: низький рівень заробітної плати, безробіття, бідність, обмеження сфери прикладання праці, економічна стагнація.

Висновки. Розвиток регіонального освітнього менеджменту вимагає опрацювання концептуально нових підходів, орієнтованих на узгодження цілей, завдань, інструментів розвитку ринку освітніх послуг та ринку праці. Важливого значення набуває використання новітніх управлінських технологій, спрямованих на плідну співпрацю органів влади й інвесторів, виробників і споживачів освітніх послуг; поширення муніципального партнерства з метою залучення ресурсів приватних підприємців для розвитку освітньої інфраструктури.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Табачник, Д. Навчання формує особистість / Д. Табачник // Урядовий кур'єр. – 2012. – № 200. – С. 2.
2. Нерівність в Україні: масштаби та можливості впливу / за ред. Е.М. Лібанової. – К.: Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2012. – 404 с.
3. Статистичний щорічник України за 2012 р. – К.: ТОВ «Август-Трейд», 2012. – 554 с.
4. Чисельність наявного населення України на 1 січня 2013 року: стат. зб. / [відп. за вип. Г.М. Тимошенко]. – К.: Державна служба статистики України, 2013. – 112 с.
5. Чисельність наявного населення України на 1 січня 2012 року: стат. зб. / [відп. за вип. Г.М. Тимошенко]. – К.: Державна служба статистики України, 2013. – 112 с.

УДК 332.1

Заяць Тетяна Анатоліївна, доктор економічних наук, професор, завідувача відділом проблем формування соціального капіталу Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України. **Розвиток регіонального освітнього менеджменту в контексті глобальних імперативів.** Визначено напрями розвитку регіонального освітнього менеджменту в контексті глобальних імперативів з обґрунтуванням економічно доцільних методів, адекватних умовам соціально-економічної нестабільності та циклічності розвитку. Доведено необхідність активних модернізаційних змін у цій сфері на основі оновлення наявних інструментів впливу.

Ключові слова: менеджмент, освіта, глобальний простір, модернізація.

УДК 332.1

Заяц Татьяна Анатольевна, доктор экономических наук, профессор, заведующая отделом проблем формирования социального капитала Института демографии и социальных исследований имени М.В. Птухи НАН Украины. **Развитие регионального образовательного менеджмента в контексте глобальных императивов.** Определены направления развития регионального образовательного менеджмента в контексте глобальных императивов с обоснованием экономически целесообразных методов, адекватных условиям социально-экономической нестабильности и цикличности развития. Доказана необходимость активных модернизационных изменений в этой сфере на основе обновления инструментов влияния.

Ключевые слова: менеджмент, образование, глобальное пространство, модернизация.

УДК 332.1

Zayats Tatyana Anatolievna, doctor of economic sciences, professor, manager of department problems forming of social capital of Institute for Demography and Social Studies named after M.V. Ptukha of the NAS of Ukraine. **Regional educational management in the context of the global imperatives.** In the article the directions of the regional educational management in the context of the global imperatives are defined. Economically expedient methods of the regional educational management, adequate to the conditions of social and economic instability and cyclic development, are suggested. The necessity for active modernization changes in this area based on renewal of existing management tools is substantiated.

Keywords: management, education, global space, modernization.